

Naš jezik

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

LIBRARY
FEB 1 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НОВА СЕРИЈА Тб.
Књ. II — Св. 7-10

БЕОГРАД 1951

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Из'новије акценгуације (I)	227
2. <i>С. Машић</i> : Белешке о језику Његошевом у Лучи и Вијенцу	238
3. <i>Србислава Ковачевић</i> : О именици доба у нашем језику	246
4. <i>Б. Милановић</i> : <i>Садржаши</i> или <i>садржавашаи</i>	256
5. <i>В. М. Миловић</i> : О неким стручним називима	265
6. <i>Ј. Радхловић</i> : <i>Дихашаи</i> и <i>дисашаи</i>	279
7. <i>Св. Марковић</i> : <i>Правоснажан</i> или <i>цравносмажан</i>	290
8. <i>В. Ђ. Јовановић</i> : <i>Омски</i> или <i>омовски</i>	294
9. <i>И. Стевовић</i> : Поводом претходног чланка	296
10. <i>Св. Предић</i> : О дефиницији <i>огледа</i>	300
11. <i>Д. Живковић</i> : О претходном чланку	304
12. <i>Б. Вајагић</i> : О неким техничким изразима	307
13. <i>П. Васић</i> : Неколико начелних речи	309
14. <i>А. Шаулић</i> : „Која смрт храни, другој не да“	311
15. Из живота речи: <i>Гл. Елезовић</i> : <i>Валаге, валаке; фалага, фалзге...</i>	313
16. Језичке поуке	327
17. Регистар речи	331

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Ризница

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1951

ПРАВОСНАЖАН или ПРАВНОСНАЖАН?

У нашој правној терминологији постоји колебање у погледу облика овога придева. Прегледајући разне књиге закона и уредаба можемо наћи у једнима један а у другима други облик, а понекад у истој књизи и оба облика.

Реч је новијег порекла. У ранијем нашем законодавству, из друге половине прошлог и почетка овог века, био је уобичајен израз *извршишелни*, *извршни* (обично за пресуду, али и за казну, забрану и сл.). Али се врло рано јавља и тенденција за заменом овог израза, ваљда зато што се сматрало да *извршни* није довољно прецизно или, можда, није довољно стручно. И тако су угледањем на немачку правну терминологију или боље речено, превођењем са ње, направљени изрази *правоваљан* (*rechtsgültig*) и *правомоћан* (*rechtskräftig*). Оба налазимо већ 80-тих година прошлога века: *правоваљана пресуда*, *правоваљан узрок* (Богишић, Зборник I, 1874, стр. XXXIV и 178); *правомоћни члан* (Рачки, Борба у Слов. 1875, стр. 83). Отада се јављају све чешће, нарочито израз *правоваљан*, као и од њега изведен прилог *правоваљано* и именица *правоваљаносћ*, а није ретко ни *правомоћно* и *правомоћносћ*.

Али док се *правомоћан* одржало, нарочито код Хрвата, све до најновијег времена, *правоваљан* почиње после I светског рата да уступа место изразу *правоснажан*, ваљда као замена и „више српском“ *правоваљан* и „више хрватском“ *правомоћан*.

Само се сада поред *правоснажан* јавља и *правноснажан*, односно јављају се две сложенице које као први део имају два различна придева, *прав* (*п्रा̀ви*) и *п्रा̀вни*. Нарочито су

честе у издањима закона објављених у серији „Збирка закона“ од 1929—1931 год. *Правоснажан* налазимо, између осталих, у следећим законима: Инвалидски закон, 1930, стр. 4, Закон о извршењу и обезбеђењу, 1930, стр. 12, Уредба за извршивање кривичног закона II, 1931, стр. 92; *Правноснажан*: Менични закон, II изд. 1929, стр. 65, Уредба о пословном реду за редовне кривичне судове, 1930, стр. 33, Закон о судским таксама, 1930, стр. 7, Закон о шумама, II изд. 1930, стр. 289 и 329, Кривични закон, VI изд. 1931, стр. 115 и 143. Оба облика имамо у књизи Закон о радњама, 1931, стр. 148 (*правноснажан*) и 235 (*правоснажан*).

Од *п̄рав*, *п̄рав̄и* имамо већи број сложеница, као напр.: *Правокрил* (који има права крила), *Праволиниски* (који је правих линија, напр. геометријска слика), *Правоугаони* (који има прави угао), *Правовремен*, *Праводобан* (који је у право време, доба), *Правоверан* (који је праве вере), *Правосуђе* (право, праведно, суђење), *Правойис* (наука о правом писању речи) и слично.

Већи део речи са овим значењима налазимо и у немачком језику, и неке од њих послужиле су као узор за образовање наших речи (напр. *Правойис* према Rechtschreibung и сл.). У немачком је разлика између именице *п̄раво* и придева *п̄рав* (п̄рави) само у начину писања: *п̄раво* се каже Recht а *п̄рав*, *п̄рав̄и* (и *деснӣ*) recht. Али при образовању сложеница прва, као именица, чини то обликом генитива Rechtsдобивајући тако значење rechtlich, тј. *п̄равни*, односно у сложеници *правно-* (rechtsgültig, rechtskräftig, rechtsunfähig и сл.), а друга улази у сложеницу без оног s и даје јој значење *право-* (rechteckig, rechtwinklig, rechtlinig, rechtzeitig и сл.). Дакле, као што видимо, немачки језик разликује сложенице у чијем је првом делу именица *п̄раво* од оних чији је први део начињен од придева *п̄рав*. У нашем језику те разлике нема: *правоваљан* и *правомоћан* има у првом делу *право-* као и *правокрил*, *праволиниски* и сл. А угледањем на њих начињено је *правоснажан* у значењу rechtskräftig које Ристић-Кангрин речник преводи са „правоснажан, који има закониту силу, са силом закона, извршан“. Сасвим је разумљиво да се код неких правника појави тежња за јачим обележа-

вањем везе ове речи са *п̀равом*, односно са придевом *п̀равни* и издвајањем њеним из категорије сложених речи које у свом првом делу имају придев *п̀рѣв*, *п̀рѣвѣ* (*п̀равобранилац*, *п̀равозаслужник* и сл. речи, начињене према немачком *Rechtsanwalt*, у непосредној су вези с речју *п̀раво* и значе „бранилац, заступник права“). Тако долази до образовања облика *п̀равноснажан*, који значи „онај који има правну снагу“, а не „праву снагу“ као што би се према саставним деловима сложенице *п̀равноснажан* могло претпоставити.

Ако је *п̀равоваљан*, а то је највероватније, послужило као углед за образовање речи *п̀равноснажан*, мора се поставити питање: шта заправо значи *п̀равоваљан*? Да ли „који има праву ваљаност“ или „правну ваљаност“. Вероватније је оно прво. У немачком, као што смо видели, овоме придеву одговара *rechtsgültig*, односно сложеница са *rechts*. Али Ристић-Кангрга преводe ову реч не само са *п̀равоваљан* већ и са *п̀уноважан*, тј. „који има пуну важност“, из чега би се могло закључити да *п̀равоваљан* значи „који има праву ваљаност“. Другим речима, то би значило да пресуда (забрана, казна и сл.) добива своју „праву ваљаност“, „праву вредност“, „пуну важност“, односно, најкраће речено, „поставе извршна“ кад је, напр., потврди виша инстанца.

Из овога следи друго питање: да ли и *п̀равноснажан* значи оно што и *п̀равоваљан*, по чијем је узору начињено, тј. „који има праву снагу“, или оно што би према немачком *rechtskräftig* могло да значи, тј. „који има правну снагу“? У овом другом случају би морало гласити *п̀равноснажан*. Међутим, на ово питање најбољи одговор могу дати правници.

ВРАТИЋЕ ГА НЕСВРШЕНОГ

У нашем језику лична заменица 3-ег лица (сва три рода) има исти облик и за бића и за предмете. Тако напр. *он* савсима својим облицима значи у исто време и човека и животињу и предмет, дакле и живо и неживо. То је један недостатак нашег језика који може понекад да доведе у забуну, нарочито кад се има у виду правило код именица м. рода на сугл. (I врста) о једнакости акузатива с генитивом (за именице које означавају нешто живо), односно акузатива с номинативом (за именице које означавају нешто неживо).

Да узмемо следећи пример (из једне уредбе): *Ако прималац прими налог који је нејошун, враћиће га несвршеног.* Са граматичког гледишта ова би реченица била неправилна, јер *налог* значи нешто неживо, и требало би да има акузатив једнак номинативу. И кад би се место *га* поновила реч *налог*, несумњиво је да би једино правилно било *враћиће налог несвршен.* Али поред граматичког гледишта постоји и језичко осећање, које је аутора руководило да употреби *несвршеног* а не *несвршен*, како би било правилно са граматичког гледишта (Ако прималац прими налог који је непотпун, вратиће га *несвршен*). Разлог томе је облик личне заменице *га*. У нашој свести *га* (њега) више је везано за појам нечег живог, изазива у нама пре претставу неког бића него неког предмета.

Следећи пример нас доводи до истог зикључка: *По-зајмио сам му кишобран и враћио ми га је свег исцејаног.* Ако бисмо рекли *враћио ми је кишобран сав исцејан*, ту би употреба акузатива била потпуно на свом месту и једино правилна. Веза са именицом која претставља нешто неживо врло је блиска. Међутим *враћио ми га је сав исцејан* доводи у сумњу да ли је исцепано оно што је враћено или онај који враћа, што није случај у реченици *враћио ми га је свег исцејаног.* У првом случају сачувана је граматичка правилност на штету прецизности, док се у другом због прецизности дошло у сукоб са граматичком правилношћу.

Св. Марковић